

Подрезова М. О.

директор Наукової бібліотеки

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,

вул. Преображенська, 24, м. Одеса, 65082, Україна

тел.: (0482) 34-77-89

e-mail: library@onu.edu.ua

Вузівська бібліотека в Проекті сприяння академічної доброчесності: досвід роботи

Для входження України до світового простору, як повноправного члена міжнародної наукової спільноти, передбачається представлення не тільки її надбань, а й доступ до якісної освіти та посилення наукової конкурентоспроможності.

Одним з критеріїв якісної освіти є академічна доброчесність — сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Попри очевидні й незаперечні зрушення в дослідженні академічної доброчесності, актуальними на сьогодні залишаються такі завдання:

- боротьба з плагіатом;
- формування етичних норм академічної спільноти;
- виховання інформаційної грамотності;
- підвищення мотивації навчання;
- антикорупційні заходи.

У 2015 році Американські ради з міжнародної освіти (АРМО) у співпраці з Державним департаментом США через Відділ преси, освіти та культури Посольства США в Україні спільно з Міністерством освіти і науки України розробили **Проект сприяння академічній доброчесності в Україні (SAIUP)**. Американські ради з міжнародної освіти (ACTR/ACCLES) (АРМО) — міжнародна некомерційна організація, що створює освітні можливості як для окремих осіб, так і організацій. За допомогою академічних обмінів, мовного навчання та розвитку освіти розроблюють і адмініструють з 1974 року інноваційні освітні програми, що спрямовані на одержання нового знання та взаємного порозуміння.

Проект сприяння академічній доброчесності в Україні стартував 1 лютого 2016 року і триватиме до кінця 2019 року. Мета проекту — донести до університетської спільноти значення академічної доброчесності, а також «допомога в розробці адаптованого до української системи освіти комплексу процедур та інструментарію попередження та протидії академічній нечесності». Головною метою реформ, які втілює Міністерство освіти і науки України, є якість освіти, яку неможливо забезпечити без дотримання принципів академічної доброчесності всіма учасниками освітнього процесу.

Учасниками Проекту стали 10 українських університетів і в тому числі ОНУ імені І. І. Мечникова — 9 серпня 2016 року було підписано відповідний меморандум про співпрацю, скріплений підписами ректора І. Ковалю та директора Американських Рад з міжнародної освіти Я. Бачинського. Координатором програми визначено проректора В.

Хмарського, координатором від студентів – М. Андрощука (Геолого-географічний факультет).

Згідно з планом і концепцією проекту роботу проведено у кількох напрямках:

- 1) створення суспільної підтримки академічної доброчесності;
- 2) розвиток навиків зі створення університетської бази з академічної доброчесності;
- 3) зміна нормативних практик.

Протягом року у межах проекту відбулась низка заходів, у яких взяли участь і представники ОНУ:

- 30 березня: круглий стіл «Концепція академічної доброчесності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення» (НаУКМА, м. Київ)
- 31 березня: візит до ОНУ імені І. І. Мечникова і зустріч з викладацьким складом та адміністраціями підрозділів координатора проекту SAIUP Т. Тимочко та Я. Чапайло.
- 16-24 травня: проведення 18 фокус-груп у 5 університетах (CEDOS) з виявлення особливостей освітнього процесу, що впливають на стан академічної недоброчесності.
- 17 травня: візит до ОНУ імені І. І. Мечникова для зустрічі з керівництвом та студентами радника з питань преси, освіти та культури Посольства Сполучених Штатів в Україні Конрада Тернера.
- 30 травня – 1 червня: тренінг для координаторів від викладацького складу «Впровадження академічної доброчесності в Україні» за участі представників Університету Ферфілд (штат Коннектикут, США) (Кетрін Нантц, Девід Шмідт).
- 14 липня засідання робочої групи з розробки курсу «Основи академічного письма» (МОН).
- 16-18 вересня: тренінг для викладацької та студентської груп формування навиків планування, розробки та впровадження міні-проектів для становлення та популяризації академічної доброчесності за участі проекту «Активні громадяни» (Британська рада в Україні).
- 30 вересня: круглий стіл "Формування академічної доброчесності та механізмів запобігання та протидії плагіату в наукових текстах в Україні" за ініціативи Науково-дослідного центру з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (Міністерство юстиції України).
- 7 жовтня: Презентація збірки «Академічна чесність як основа сталого розвитку університетів» за участі президента Міжнародного благодійного фонду «Дослідження освітньої політики» професора Тараса Фінікова.
- 29-30 жовтня: тренінг представників від викладацького складу «Механізми розробки та впровадження Кодексів честі: кроки до зміни академічної культури в університетах»
- 15-30 листопада: проведення загальноуніверситетського опитування (CEDOS та дослідницька компанія GfK) щодо проблем доброчесності в освітньому процесі.

Отже, Проект сприяння академічній доброчесності в Україні – SAIUP протягом першого року зробив впевнений крок у проблематику академічної доброчесності в освітній системі України, а Одеський національний університет імені І. І. Мечникова є одним з тих, де ця проблематика активно розгортається.

На першій прес-конференції, де було проголошено про старт Проекту в Україні, радник з питань преси, освіти та культури Посольства США в Україні Конрад Тернер

наголосив, що невід'ємною частиною Проекту сприяння академічній доброчесності будуть бібліотеки. Саме «бібліотека є тим осередком, який може розповсюджувати інформацію як про доброчесність, так і про питання плагіату», – зауважив він.

Таким чином, частиною загального проекту «Сприяння академічній доброчесності в Україні» став проект «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек» (керівник – О. Сербін), який було започатковано у 2016 році Українською бібліотечною асоціацією. Він спрямований на включення бібліотек різних типів, видів, підпорядкування у процес формування в суспільстві культури академічної доброчесності, запобігання проявам шахрайства, плагіату, корупції у сфері освіти та науки, зокрема, в школах і університетах. В межах цього проекту були створені робочі групи за такими напрямками:

- Міжнародні правила цитування (керівник – О. Бруй);
- Комп'ютерні програми перевірки на плагіат (керівник – Л. Савенкова);
- Організація кампаній з формування культури академічної доброчесності в бібліотеці (керівник – О. Сербін);
- Методика навчання студентів академічної доброчесності у бібліотеці ВНЗ (керівник – С. Чуканова).

Співробітники НБ ОНУ є учасниками робочих груп за першими трьома напрямками. Приймали участь у круглому столі з обговорення проектів під час VII Львівського бібліотечного форуму (вересень 2016 р.).

Для Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (НБ ОНУ) практика формування культури академічної доброчесності та навичок її дотримання не є новою, тому що співробітники Наукової бібліотеки і раніше вивчали досвід світових бібліотек, сліdkували за змінами на законодавчому рівні і зараз ретельно вивчають інформаційні потреби своїх користувачів і проводять роботу з метою підвищення інформаційної компетентності студентів, молодих науковців та професорсько-викладацького складу. НБ ОНУ не тільки просуває принципи академічної етики та прозорості, але й розробляє та впроваджує комплекс заходів щодо запобігання недоброчесності при написанні наукових праць.

Секція «Організація кампаній з формування культури академічної доброчесності в бібліотеці»

Розглянемо **Відкритий доступ до інформації** як запоруку прозорості виконання наукових досліджень, а також один із антиплагіатних заходів. Це один із принципів, яким керувалася НБ ОНУ, створюючи універсальний репозитарій відкритого доступу – електронний архів інтелектуальних продуктів університетської спільноти. В репозитарії на рівні монографій та наукових статей присутні також повні тексти дисертацій та авторефератів, які були захищені у Вченій раді університету.

Одним із видів діяльності НБ ОНУ в напрямку формування академічної доброчесності є **відстеження та аналіз законодавчої бази** щодо розробки, підготовки, оформлення та оприлюднення результатів наукових досліджень. Завданням бібліотеки як інформаційного осередку університету є розповсюдження цієї інформації серед науковців та адміністрації вишу.

Саме вузівським бібліотекам відводиться основна роль щодо формування культури академічної доброчесності. Проявами порушення інтелектуальної етики та академічної не доброчесності, є не тільки несанкціоноване використання чужих напрацювань. Регулювання практики написання наукових праць є однією з форм академічної культури. Правильно (грамотно) оформлена наукова публікація, посилання та список використаних джерел є своєрідним вираженням етичної культури наукової публікації, а отже і запорукою успіху автора.

Теоретичні знання, що забезпечують користувача необхідною інформацією, та практичні навички, які дають можливість ефективніше використовувати цю інформацію, – гарантія дотримання етичної культури науковця та бібліографічної культури наукової публікації. Приймаючи до уваги вищесказане, співробітники Інформаційно-бібліографічного відділу НБ ОНУ розробили *комплекс лекцій та практичних занять для магістрів, аспірантів і професорсько-викладацького складу університету*.

«Оформлення публікацій у журналах і збірниках».

Користувачі отримують чіткі структуровані рекомендації, які підготовлені за вимогами національного стандарту ДСТУ 7152:2010 "Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках", що встановлює положення щодо форми, місця й послідовності розміщування елементів видавничого оформлення статті.

«Складання списків використаних джерел, бібліографічний опис та посилання».

Надаються рекомендації щодо складання списків літератури до наукових видань (монографій, статей, дисертацій) згідно ДСТУ та рекомендацій ДАК України. Більш детально зупиняються на використанні державних стандартів ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» і ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічні посилання. Загальні положення та правила складання» – певні приклади описів, різниця сфери застосування цих стандартів.

«Бібліографічні стилі, транслітерація та необхідність її застосування».

Інформування науковців щодо опису джерел інформації згідно міжнародних стандартів, зокрема використання бібліографічних стилів, що обумовлено актуальністю питання розміщення публікацій в міжнародних наукових журналах (як у друкованому вигляді, так і в електронному), та транслітерації списків використаної літератури до наукової публікації, як шляху до інтеграції української наукової спільноти до міжнародного наукового середовища.

«Академічний плагіат та порушення норм авторського права».

Аналіз понять інформаційна культура, етика інтелектуальних запозичень, академічний плагіат. Інформування слухачів про різновиди плагіату та засоби його уникнення. Ознайомлення з існуючими програмними забезпеченням, що розпізнає академічний плагіат у текстах.

«Культура періодичних видань університетської бібліотеки, інтеграція в міжнародний освітнянський простір».

Ознайомлення слухачів з видавничою діяльністю НБ ОНУ, досвідом роботи в цьому напрямку, принципами дотримання бібліографічної культури наукових видань, а також методів просування наукових публікацій в міжнародному науковому середовищі.

«Інституційний репозитарій: електронний архів інтелектуальних продуктів університетської спільноти».

Проаналізовано користь відкритого доступу до результатів наукових досліджень у напрямку формування академічної доброчесності та наукової етики. Інформування слухачів про інституційний репозитарій ОНУ імені І. І. Мечникова: принципи пошуку та розміщення публікацій.

Комплекс лекцій було розроблено і співробітниками Відділу інформаційно-аналітичного моніторингу НБ. Він розрахований на молодих науковців з метою ознайомлення з основними тенденціями оцінки наукових здобутків та підвищення публікаційної грамотності.

«Наукометрія. Короткий довідник для молодого вченого: як не загубитися в сучасному науковому світі»

«Національні та міжнародні бібліографічні бази даних: особливості пошуку релевантної інформації»

«Самоархівування як запорука високої наукової репутації вченого»

Основними питаннями лекцій є пошук інформації в базах даних, вибір тематично спрямованого наукового журналу, оформлення публікацій згідно вимог видання та норм академічної доброчесності (кодексу честі науковця), інтеграція результатів наукової діяльності в міжнародний простір. Основним завданням даного курсу є підвищення публікаційної грамотності майбутніх науковців і як наслідок позитивний імідж серед міжнародної наукової спільноти.

Усі лекції та практичні заняття спрямовані на заохочення слухачів до самостійної роботи та спонукають їх до дотримання етичних норм і тим самим формуванню академічної культури.

Культурно-просвітницька діяльність університетської бібліотеки також сприяє вихованню академічної доброчесності. В рамках цього виду роботи були проведені наступні семінари:

- **Семінар для вузівських бібліотек м. Одеси «Формування інформаційної культури студентів».** Огляд видів просвітницької роботи НБ ОНУ зі студентами, а саме: лекції та практичні заняття, екскурсії, відкриті перегляди літератури для семінарів та конференцій, які супроводжуються лекційними заняттями. Результатом цієї роботи передбачається підвищення інформаційної грамотності та формування інформаційної культури студентів.
- **Семінар для вузівських бібліотек м. Одеси «Інтелектуальна власність та авторське право».** З метою формування етики інтелектуальних запозичень та реалізації антиплагіатних заходів на семінарі була розглянута та детально

проаналізована нормативно-правова база щодо інтелектуальної власності та авторського права.

Заходи з підвищення професійної кваліфікації бібліотечних співробітників

Для того, щоб залучити якомога більшу кількість бібліотечних співробітників до даної проблематики, в план щомісячних занять з підвищення кваліфікації були включені наступні доповіді спеціалістів, які безпосередньо працюють в даному напрямку: «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек», «Міжнародні стилі цитування та посилання в наукових роботах», «Етика наукових публікацій та системний підхід до плагіату». Заходи заплановані для проведення протягом 2017 р. не тільки для співробітників нашої бібліотеки, але й для всього методичного об'єднання бібліотек.

Секція «Міжнародні правила цитування»

Крім роботи зі студентами та науковцями в Науковій бібліотеці проводиться ***інформаційно-консультативна робота з редакційними колегами*** університетських періодичних видань.

На даний час ОНУ імені І. І. Мечникова є видавцем 27 наукових періодичних видань. Двадцять з цих видань списки використаних джерел оформлюють не тільки згідно національного стандарту (ДСТУ 7.1:2006), а ще за міжнародними стилями цитування (References).

Співробітники Наукової бібліотеки проводять інформаційно-консультативну роботу з науковою спільнотою з використання бібліографічних менеджерів для спрощеного складання списків літератури, що дозволяє суттєво зменшити час на цей процес та помилки у складанні бібліографічних списків літератури. Також слід відмітити, що більшість університетських видань розміщено на платформі OJS, де включений модуль автоматичного моделювання посилання, що дозволяє користувачу зробити правильне посилання на роботу у необхідному стилі цитування.

Членство ОНУ в асоціації CrossRef, що об'єднує видавців наукових публікацій, дозволяє отримувати цифровий ідентифікатор DOI на статті восьми своїх видань. В рамках цієї угоди редакційні колеги, на видання яких отримується цифрові ідентифікатори, в обов'язковому порядку додатково перевіряють бібліографічні списки прийнятих до опублікування статей на наявність DOI, щоб мінімізувати неточності у посиланнях.

Секція «Комп'ютерні програми перевірки на плагіат»

Для вибору ресурсу який буде задовольняти всі потреби вузу був розглянутий великий перелік доступних програмних засобів для перевірки текстів на плагіат. Основний вибір зупинився на двох системах польської «Плагіат» (Strike Plagiarism) та української «Unplag».

За результатами спільного обговорення було прийнято рішення про підключення університету до системи перевірки на плагіат від українських розробників – компанії **Unplag.com**, так як даний розробник пропонує такі ж функціональні можливості як і польська компанія, але на більш вигідних комерційних умовах. Зокрема, надається безоплатна можливість перевірки на плагіат по внутрішній базі вузу та базам партнерів, і

тому є необхідність впровадження єдиного міжвузівського інструменту (репозитарію) для такого аналізу.

На даний час підписана угода співпраці з компанією Unplag, підготовлена нормативно-правова база, розроблена документація, методичні рекомендації. Система знаходиться в стадії тестування та відпрацювання різноманітних варіантів використання, для визначення найбільш зручної для наших користувачів схеми взаємодії. На даному етапі тестова перевірка на антиплагіат проводиться на дипломних роботах студентів.

До кінця травня, система перевірки на плагіат отримає широке використання на загально-університетському рівні.

Також для аналізу наукових робіт на плагіат планується створення відповідного сектору на базі Наукової бібліотеки, в обов'язки якого буде входити опрацювання надходжень від користувачів, здійснення перевірки протягом 5 робочих днів та формування звіту, що містить загальний відсоток унікальності авторського тексту, посилання на скопійовані джерела та вказує неоригінальні частини тесту. Звіт надається відповідальній особі кафедри (наукового підрозділу тощо) для подальшого розгляду та автору роботи (науково-педагогічному працівнику, студенту тощо).

Віртуальний простір НБ ОНУ імені І. І. Мечникова побудований на принципах академічної доброчесності та містить поради й рекомендації щодо її дотримання. На офіційному сайті Наукової бібліотеки представлена БД «Формування академічної доброчесності», що складається з наступних розділів:

- нормативно-правова база;
- антиплагіатні програми;
- інформативно-рекомендаційні матеріали;
- заходи, що організує НБ ОНУ в цьому напрямку;
- слайд-лекція «Академічна доброчесність: нова академічна культура».

Також на сайті НБ, у розділі «Наукометрична діяльність», розміщені методичні рекомендації щодо питань оформлення та оприлюднення результатів наукових досліджень, оформлення періодичних видань, створення авторського профіля, правил оформлення бібліографічного опису у списку використаних джерел і літератури та посилань. Здійснюється доступ до світових інформаційних БД релевантної інформації

Крім тих заходів, що були перелічені вище, регулярно проводяться індивідуальні та групові консультації для студентів, магістрів, аспірантів та викладачів. В процесі розробки знаходиться анкета для онлайн-опитування «Ставлення студентів до плагіату і шляхи запобігання». Як підсумок опитування планується провести круглий стіл «Академічна культура студентства ОНУ».

Отже, підсумовуючи можна заявити, що участь ОНУ імені І. І. Мечникова у Проєкті сприяння академічної доброчесності дозволяє відповідати вимогам сучасної міжнародної наукової спільноти та суспільства в цілому, тим самим створюючи позитивний імідж ВУЗу. Робота НБ ОНУ в цьому напрямку триває.